

svou teorií o vzestupné ekonomii italského zemědělství v době od III. stol. n. l. do doby karo-línské. Tato teorie zřejmě inspirovala K. Hannestada ke studiu otázky, v jakém stavu bylo italské zemědělství ve IV.—VI. stol. Hannestad se zabývá rozbo-rem zemědělské produkce v jed-notlivých italských oblastech, zamýšlí se nad úrovní tehdejší zemědělské techniky i nad klima-tickými poměry té doby a bere v úvahu také otázky počtu obyvatelstva v Římě a v ostatní Itálii. Přitom dochází zčásti k závěrům, které jsou ve shodě s koncepcí De Robertisovou (např. pokud jde o vývoj zemědělské techniky), zčásti k závěrům jiným. Hospodářský úpadek, který byl v přechodné době mezi starověkem a středověkem patrný zejména v jižní Itálii a který se tam v té době postupně stále více prohluboval, nelze ovšem vysvětlovat jen z podmínek vnitřně italských, nýbrž též ze souvislostí mnohem širších. Hannestad má sice na zřeteli mnohé tehdejší zvraty politické a zabývá se také vzájemnými ekonomickými vztahy Itálie s Afrikou v době, kdy v severní Africe vládli Vandalové, ale co nás v Hannestadově studii méně uspokojuje, je malá pozornost věnovaná tehdejšími výrobními vztahům a změnám, které se v nich tehdy na území celé někdejší říše římské uplatňovaly.

Josef Češka

František Šmahel, Humanismus v době poděbradské. Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, ročník 73, seš. 6. Nakladatelství ČSAV Praha, 1963, str. 102. Ruská a francouzské resumé.

Šmahelova kniha „Humanismus v době poděbradské“ vyplňuje citelnou mezeru v literatuře o českém humanismu, ježto se pokouší — a možno předem říci, že zdařile — o marxistickou syntézu humanistické problematiky, a to právě pro období, jemuž doposud nebyla speciální monografická studie věnována. František Šmahel je konečně jako badatel o českém humanismu u nás dnes již dobře znám.

Starší monograficko-syntetická díla, řešící otázky humanismu na našem území, ovšem existují. Jde zejména o dvě rozpravy Josefa Truhláře, „Počátky humanismu v Čechách“ (1892) a „Huma-nismus a humanisté v Čechách za vlády krále Vladislava II.“ (1894). Šmahel Truhláře doplňuje ve dvou ohledech: za prvé přináší nový, marxistický pohled na problematiku, za druhé se blíže zabývá obdobím, jehož se Truhlář ve své první rozpravě, věnované ostatně z velké části stykům našich zemí s humanistickou Itálií za vlády Karla IV., vlastně jen dotýká, totiž humanismem v době Jiřího z Poděbrad. I tam, kde se látka, zpracovávaná oběma autory, stýká, je zřetelný Šmahelův přínos: pozitivista Truhlář snaží fakta, marxista Šmahel, aniž by opomíjel jejich důležitost, je uvádí v systém a hodnotí.

Tento přístup k látce je zřejmý již v úvodní kapitole, kde je vymezen předmět studia a kde Šmahel jedná především o problematice pojmů „humanismus“ a „renesance“, již se sám také teoreticky zabýval v několika časopisecky publikovaných státech. Dále je řeč o základních marxistických aspektech, jež je nutno mít na zřeteli. Důležitý je zde rozbor vztahu základny a nadstavby a otázky působení vlivů. Oba problémy však autor probírá bohužel jen příliš obecně.

Ve druhé kapitole („Předpoklady humanismu v době poděbradské“) věnuje autor pozornost jednak ekonomickým a sociálním poměrům v Čechách po válkách husitských, jednak stykům Čech s renesanční Itálií, třetí kapitola podává rozbor pronikání humanismu na pražskou univer-situ; Šmahel zde shrnul a zařadil do širších souvislostí výsledky svého bádání o tomto období Karlovy university, jež publikoval již dříve („Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské“, AUC, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, tom. I, 1960, str. 55—90). Dále (kapitola „Humanismus v literatuře“) Šmahel zjišťuje, že „humanismus v době podě-bradské byl ve své literární podobě více pasivně receptivní než aktivně tvůrčí“ (str. 59) a že kromě díla Jana z Rabštejna si v této době „z literární tvorby humanistů zatím zaslouhují nej-většího ocenění fragmenty literární činnosti M. Šimona ze Slaného“ (tamtéž), jímž se doposud blíže zabýval pouze Rudolf Urbánek. Dílu M. Šimona se tak dostalo prvního ocenění a zařazení do širších literárněhistorických souvislostí teprve recenzovanou studií. 5. kapitola („Společenské působení humanismu v době poděbradské“) je svými závěry významná nejen pro literární historii, ale i pro dějiny ideologie a pro poznání politického dění poděbradské doby. Šmahel zde ukazuje, které vrstvy inteligence mohly humanismus přijat v té době, jak do Čech pronikal, a do jaké míry mohlo být humanismu využito v politických a ideologických bojích. Závěrečnou kapitolu věnuje autor rozboru osobnosti a díla prvního skutečného českého humanisty, Jana z Rabštejna. Šmahel zde shrnul Truhlářův výklad o Rabštejnovi v „Počátcích humanismu v Čechách“, Urbánkovu studii „Tři Janové z Rabštejna“ a Rybovy poznámky k Rabštejnově životopisu, doplnil je o několik dalších poznatků a podal ucelený obraz a první syntetické hod-nocení tohoto významného humanisty. Uzávřává, že v „Rabštejnově Dialogu se dostalo humanismu v době poděbradské překvapivého závěru: průměrnost byla dovršena tvůrčím činem... Tím

však také byly možnosti latinizujícího humanismu poděbradského období z hlediska vývoje české národní kultury vyčerpány“ (str. 91).

Důvody, pro něž tuto studii vítáme a kladně hodnotíme, již byly uvedeny. Lze si jen přát, aby se i dalším okruhům české humanistické literatury dostalo co nejdříve podobné syntézy, jakou přináší ve své knize Šmahel.

Jana Nechutová

Gajus Sallustius Krispus, Katilinovo spiknutí. Válka s Jugurthou. Přeložil Antonín Rausch. Vyšlo jako 292. sv. Světové četby v SNKLU v Praze 1962, stran 218.

Po delší době se českému čtenáři dostávají do rukou obě Sallustiovy monografie mistrně zachycující rozpor a příznaky krize římské otrokářské společnosti. Překladař Antonín Rauschovi se podařilo dosáhnout samozřejmého cíle, který si klade každý překladař, totiž přiblížit antického autora modernímu čtenáři. Nejde mu jen o pouhé tlumočení obsahu, nýbrž především o to, aby literární dílo napsané latinsky působilo na nynějšího čtenáře tak, jak působilo na čtenáře starověkého Říma. Překlad je vskutku prací zkušného a obratného překladaře, takže český čtenář bude se zájmem sledovat přípravu, provádění a potlačení spiknutí příslušníka římské nobility, jehož postava je výrazně nakreslena na pozadí rozpadu římské společnosti na konci republiky, vzruší se tragedií Numida Jugurthy, již zavinila ziskuchtivost a prodejnost římské šlechty, a jen stěží se ubrání, aby nepodlehł sugestivním filosofickým výkladům založeným na dualistickém názoru o protikladu těla a ducha.

Rausch svůj překlad především modernizuje. Nebojí se užít moderních termínů: kapitulace — *editio* Iug. 70, 1; po referátu Ciceronově — *consulente* Cicerone Cat. 48, 6; politika bez rizika — *tuta consilia* 41, 2. Hojná jsou aktuální rčení dnešní mluvy: 50, 4 *praesidiis abductis* až nebude tlak ozbrojené stráže; 50, 1 *duces multitudinum* náčelníci band; 37, 5 *ei Romam sicut in sentinam confluerant* ti se táhli do Říma jako do nějaké jímky; Iug. 73, 6 *quorum res fidesque in manibus sitae* erant jejichž veškerým majetkem a jistotou byly jejich ruce; Cat. 20, 7 *ius atque dicio* právní a skutečná moc.

Složitě souvětí někdy vhodně člení v kratší samostatné celky Cat. 20, 1; 32, 1, jindy nahrazuje hypotaxi parataxi 31, 7. Ale také složitě souvětí ponechává, aby neporušil logickou, případně symmetrickou stavbu věty, která je charakteristická pro antického autora a která ani nám není zcela cizí, Iug. 14, 1.

Překladař také leckde vynechává spojku *sed*, kde nemá význam odporovací, nýbrž ve vypravování je výrazem přechodu k něčemu novému a kde by její časté opakování působilo rušivě. Myslím však, že neprávem bylo v překladu vynecháno *sed* důrazného odporovacího významu v Iug. 28, 4, kde proti důkladným vojenským přípravám proti Jugurthovi a bystrosti a válečné zkušenosti Kalpurnia Bestie se staví těžkopádnost přepravy jednotek z Itálie na africkou pevninu.

Překladař ovšem nemohl vyjádřit Sallustiovo úsilí o osobitý slohový výraz, jak se projevuje výrazovou rozmanitostí, častým používáním historického infinitivu a četnými řečnickými figurami (*aliterace*, *antithese*, *chiasmus* jsou nejčastější). Výrazovou rozmanitostí se však překlad vyrovná originálu. Tak pro substantivum *lubido* několikrát se opakující v Caesarově řeči v senátu Cat. 54 volí Rausch po každé jiný výraz: *lubidini parere fidenti se citem*; *lubido possidet* ovládne-li nás vášně; *contra lubidinem animi sui* proti tužbám svého srdce; od něho odvozené *lubidinosae interficere* zabíjetí podle svého rozmaru. Nebo v Iug. 40 *tanta lubido in partibus erat* tak vášnivě nepřátelství bylo mezi stranami; *ex lubidine plebis* podle nálady lidu. U adjektiva *factiosus* dovedl překladař správně voleným výrazem vystihnout různé významové odstíny: Cat. 18, 4 *Piso, adulescens nobilis... factiosus* urozený mladý muž... *pletichářský*; 51, 32 *homines scelestos et factiosos... zločinní a pletichářští lidé*; Iug. 8, 1 *factiosi domi doma vlivní*; 15, 4 *homo impiger, factiosus* člověk podnikavý, politicky vlivný; 27, 2 *ut per paucos factiosos Iugurthae scelus condonaretur* aby pro několik pletichářů byl Jugurthovi prominut jeho zločin; 77, 1 *Hamilcarem quendam, hominem nobilem factiosum* že jistý H., člověk urozený a vládčytivý; 85, 3 *ea agere inter invidos occursantis factiosos* tohle vykonávat mezi lidmi závistivými, zlomyslnými a strachnickými. Totéž bychom mohli říci o adjektivu *bonus* i jiných.

Na několika místech se podařilo překladaři podat český překlad výrazněji, než je latinský originál. Tak Iug. 76, 6 *murum arietibus feriri... vident* viděli, že se zdí otřásají pod údery beranů; *sluchový* a *zrakový* vjem originálu je znásoben překladem v skládající pocit. Cat. 10, 5 *amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo aestumare* přátelství i nepřátelství cenit ne podle jejich vnitřní ceny, nýbrž podle vnějšího prospěchu; doplněním adjektiv vnitřní, vnější se zvyšuje protiklad. V přání Katilinových stoupenců znát podrobněji plán a jeho provádění